

VABA SÕNA

NR 32 AUGUST 2020

ÄREV AEG

Nagu välk selgest taevast tabas maailma uus pandeemia, mille põhjustas senitundmatu koroonaviirus – tuntud nime all COVID-19. Ja maailmas toimuvad ennenägematud asjad: lühemaks või pikemaks ajaks suletakse viiruse levimise takistamiseks külasid ja linnu, terveid riike. Peaaegu täielikult seiskus käesoleva aasta kevadel lennu- ja laevaliiklus, kaubandus, tööstus, suur osa majandusest. Kõik see koos hirmuga seni ravimatu uue haiguse ees põhjustas inimestes suurt muret nii omaenda ja lähedaste tervise pärast, kui ka oma riigi majanduse edasise käekäigu pärast.

Kevadel ja suvel jäeti ära terve hulk suurüritusi, kus üle tuhande inimese koos oleksid olnud. Sel põhjusel jäeti suvel ära ka kokkutulek Sinimägedel ja EVLi iga-aastane suvine kokkutulek.

Ka praegu, juuli lõpus, ei ole ikkagi selgust, mis uue viirusega edasi saab. Kui meil siin Eestis on läinud seni kõik üsna hästi, siis sellised suurriigid nagu Venemaa ja USA on suures hädas – nakatunute arv kasvab iga päevaga pea ühtlases tempos. Kindlustunnet ei lisa ka ennustused viiruse teisest lainest. Mingitmoodi on viirusega seotud (tööpuuduse kasv, ettevõtete sulgemine jms) ka USA-s lahvatanud hübriidkodusõda, mis ei näita vaibumise märke. Venemaal lükati viiruse tõttu poolteist kuud edasi koguni sealse uusreligiooni „pobedobessije“ tähtsaim rituaal – 9.mai sõjaväeparaad Moskvas.

Kuid elu Eestis näib suve saabudes kulgevat ikka vanamoodi – kui ilm on ilus, siis ei mõtle haigus-tele pea keegi. Inimesed tunglevad supelrandades ja kaubanduskeskustes ning kaugemate sihtkohtade puuduses külastavad naabreid lätlasi. Läti on ilus maa (väga Eesti sarnane) ja huvitavaid kohti, mida vaadata, leidub seal piisavalt.

Sellises segases olukorras ei olegi muud nõu, kui loota helgemale tulevikule ja hoida pöialt, et teadlased kogu maailmas, kes uut vaktsiini välja töötavad, edu saavutavad. Paljud kindlasti mäletavad ka aegu 1950-ndatel ja 1960-ndatel aastatel, kui üle kogu maailma levisid pandeemiatena väga nakkavad gripiviirused (Hongkongi gripp jms), mis samuti said alguse Hiinast. Kuid tuldi toime ka nendega. Seniks aga soovin kõigile kaunist suve ja eriti tugevat tervist!

Elagu Eesti H. O.

Uus toimetaja Hanno Ojalo

Hanno Ojalo on infolehe Vaba Sõna uus toimetaja. Ta on sündinud 1.juuli 1961 Tallinnas, alates 2019.aastast Tallinna Vabadusvõitlejate Liidu liige.

H.Ojalo lõpetas 1979.aastal Tallinna 21. Keskkooli ja 1983.aastal Tallinna Polütehnilise Instituudi majandusteaduskonna. Aastatel 1985-1986 Nõukogude Liidu sõjaväes, seejärel töötas erinevates ettevõtetes. Aastatel 2001-2014 avalikus teenistuses Tolliametis ja Tallinna keskkonnametis. Alates 2015.aastast kirjastuse Ammukaar omanik ja juhataja.

H.Ojalo on üksi ja koos kaasautoritega kirjutanud ja avaldanud üle 50 sõjaajaloo-teemalise raamatu. Aastast 2004 Eesti Akadeemilise Sõjaajaloo Seltsi liige (2004-2013 seltsi esimees).

Mälestusüritus Värskas Põhjalaagris 14. juunil 2020

Eesti Vabadusvõitlejate Liit osales 14. juunil Värskas, Eesti Vabariigi Kaitseväge Petseri Põhjalaagri mälestusüritusel. Põhjalaagri ehitust alustati 1927. a. Nikolai Reegi eestvõtmisel. 1941. a. Põhjalaager likvideeriti nõukogude võimu poolt. Üle 200 Eesti ohvitseri represseeriti, viidi Venemaale ja hukati. Endisele lipuväljakule on ehitatud laululava ja paigaldatud mälestuskivi nõukogude võimu poolt represseeritud Eesti ohvitseridele.

Lendurite kivist

Harjumaal, Kõrvemaa metsades asub Järvi küla lähistel, Pikajärve ja Pärjäjärve vahel künkal üksik põllukivi graniidist mälestusplaadiga, millele on raiutud viis nime. Kivi ümbritsevad kolmest küljest korrapäraselt paiknevad kuused, mis moodustavad kivile nagu omapärase auvalve. See kivi on sinna paigutatud 1941. a. suvel toimunud sündmuste tähistamiseks. Neil, Eesti jaoks otsustavatel päevadel põgenes Jägalas asuvast eesti lenduritest Punaarmee koosseisus moodustatud üksikust lennueskadrillist suurem osa (üle 80 %) lendavkoosseisust metsa, et asuda metsavendadena Eesti eest võitlema. Põgenemine toimus 27. juuni õhtul, mitmes grupis, kui lennueskadrilli asuti Venemaale evakueerima. Relvadeks oli neil meestel ainult lendurohvitseridele välja antud püstolid. Üks põgenenud lendurite grupp, kokku 23 meest; jäi laagrisse Järvi küla lähiste, kus kohalik metsavaht organiseeris lendurite toitlustamist. Paraku jõudsid kuuldused metsas olevatest lenduritest ka kohalike punaste kõrvu, kes sellest teatasid kuhu vaja ja 13. juulil saabuski umbes paarisajameheline NKVD (piirivalve) üksus lendureid püüdma. Lenduritel õnnestus piiramisrõngast lahinguga küll väljuda, kuid seda kolme mehe elu hinnaga. Langesid lendur-kapten Juhan Kalmet, lendur-kapten Arnold Streimann ja lendur-nooremleitnant Martin Terts. Metsavahil ja tema perel õnnestus pääseda. Kuid need langenud ei olnud 1941. aasta sõjasuvel lendurite hulgas ei esimesed ega ka viimased.

Juba 10. juulil oli lendurite-metsavendade grupist langenud lendur-kapten Aksel Oskar, kes Erna pataljoniga sidet looma minnes sattus varitsusele. Mõni aeg hiljem langes Aegviidu lähistel teises lendurite-metsavendade grupis olnud motorist Herman Tombah.

Meenutades

1941 a. küüditamine nii suures ulatuses saadi läbi viia ainult sellepärast, et olime sunnitud 1940. aastal loobuma oma iseseisvusest. Järele oli jäänud satelliitriik, suure Moskva – lõa otsas. ENSV-l puudus otsustamise õigus. Kaitseliidu üksused olid laiali saadetud ja relvad ära korjatud. Targad inimesed tuli “koristada”. Kõik kõrgemad ohvitserid, koolide juhatajad, linnapead, kaitseliidu ohvitserid, piirivalvurid, õpetajad, kirikuõpetajad ja palju teisi tarku ja eesrindlikke inimesi kuulus küüditamisele esmajärjekorras, et kustutada igaveseks rahva mälu iseolemise ja vabadusest. Ohvreid oli palju, eriti meeste hulgas, kes sattusid laagritesse. Samuti asumispaikades suri palju lapsi ja naisi. Nädal peale küüditamist algas sõda, kus „päästja“ meid päästis, päästja käest. 1944. lahingute käigus viidi Sõrve poolsaar elanikest tühjaks, ümberasumisega Saksamaale. Paljud neist sattusid vangilaagritesse. Õnneks enamus sõrulasi pöördus pärast sõja lõppu Eestisse tagasi. Paljud jäid siiski Saksamaa mulda. Järjekordne küüditamine Eestis viidi läbi 1949. aastal, mis oma rahvaarvult oli kaks korda suurem kui 1941. aasta küüditamine. Peale küüditamist suruti kiirelt maha metsavendade vastupanu, kellede tagalatoetus oli ära lõigatud. Hakati looma kolhoose ja sovhoose ning aktiivselt üles ehitama sotsialismi, millele pidi järgnema kommunism. Tundus, et eestlaste saatus oli igaveseks ajaks määratud astuda ühises taktis sõbraliku nõukogude rahvaga, kuna suurem jagu rahva juhte ja iseseisvuse eest seisjaid oli kõrvaldatud. Kõik Moskva kommunistide lootused ei läinud siiski täide. Paljud tulid asumiselt ja vangilaagritest tagasi ning rahva mälu oli säilinud läbi laste. Niipalju kui inimesi Siberist tagasi tuli, niipalju lisandus ka vastaseid sotsialismile – meie rahvale vastuvõtmatule riigikorrale. Siberist naasjad ei olnud küll “aktiivsed vaenlased”, aga olid valmis esimesel võimalusel haarama riigis ohjad oma kätte. Ja see aeg tuli. Korraga olid meie väikeses riigis kõik vajalikud inimesed olemas, kes suutsid iseseisva riigi uuesti käima panna. Sündinud oli ka uus, hirmutamata põlvkond ja tekkinud uued juhid. Esimesel võimalusel taastati Eesti riik ning kole aeg – 50 aastat oli möödas. Püsigu meie riik kaua ja andku Looja meie valitsustele tarkust hoida seda imekaunist riiki.

Jaen Teär

Saare Maakonna Memento Ühendus

Saaremaa Vabadusvõitlejate Ühing

Lendur Endel Raba (1918–1992)

18. juulil 2020 Eesti Õhuväe 101. aastapäeva eel kell 15.30 pühitesti Rapla kalmistul Eesti Õhuväe ja 11. Öölahingulennugrupi lenduri, leitnant Endel Raba ja tema abikaasa kalmutähis.

Kalmutähise pühitses Eesti Õhuväe kaplan kpt Jana Laaneser. Kohal oli EVL (v-vbl Enn Virupalu) ja SELÜ (n-vbl Marek Nummu) liputoimkonnad. Päevakohase sõnavõtuga esines kin-mjr Vello Loemaa. Lühikokkuvõtte ltn Raba eluteest tegi EVL juhatuse esimees v-ltn Tiit Pöder. Kohal oli Eesti Õhuväe ohvitseride auvahtkond. Tseremoonia muusikaline taust Eesti KV orkestri brassansambliilt v-vbl Ivar Kiiiv'i juhtimisel. EVL pärja asetas kalmule Endel Raba sugulane, KL Rapla Maleva liige, Jaan Liiders.

Tseremoonia moderaatoriks oli n-vbl Heiki Magnus, EVL juhatuse liige.

Endel Raba sündis 05.06.1918 Raikküla vallas Raela külas Põleniku talus tislari pojana. Õppis Raikküla algkoolis, 1937. a. lõpetas Tallinna tehnikumi masinaehituse osakonna. 1939. a. Lennukooli lõpetamisel ülendati lipnikuks ja arvati reservi.

08.04.1940 asus riigi päevatöölisena Lennubaasi Aviotehasesse. 30.09.1940 vabastati töölt tehase likvideerimise puhul. Astus 1940. a. Tallinna Tehnikaülikooli, kuid need õpingud jäid tal pooleli.

1941. a. suvel varjas end kodutalu juures metsas, töötas seejärel Krulli vabrikus insenerina.

1944. a. asus teenima eesti lennuväeüksusesse, lõpetas suvel lendurite täienduskursuse Pärnu lennukoolis. Seejärel määrati ta 11. Öölahingulennugrupi 2. salga (2./NSGr 11) lenduriks leitnandi auastmes.

Sõjajärgsetel aastatel töötas Hanau põgenikelaagri gümnaasiumis matemaatika ja füüsika õpetajana. Emigreerus Uus-Meremaale. Suri 04.07.1992 Waikanaes Uus-Meremaal.

Kaitseminister Jüri Luige pöördumine II MS lõpu aastapäeval

Austatud Eesti Vabadusvõitlejate Liidu liikmed,

Täna möödub 75 aastat Teise maailmasõja lõpust Euroopas. Me mälestame kümneid miljoneid sõjaohvreid, kellest enamik olid oma koduriigi kaitsjad, agressorite ja okupantide käsku täitnud lihtsad sõdurid ning omavahel võitlevate osapoolte rahulikud tsiviilelanikud.

Eesti saatus Teise maailmasõja ajal ja selle järel oli eriti keeruline ja traagiline. Neutraalsus ei aidanud sõjast kõrvale jääda ning Nõukogude ja Saksa vahelduvaid okupatsioone vältida, sest totalitaarsed suurriigid ei austa rahvusvahelist õigust, ega väikeriikide rahuarmastust ja õigust iseseisvusele.

Saksamaa kirjutas lõplikule ja tingimusteta kapitulatsiooniale alla 8. mai õhtul 1945. aastal. Relvad vaikisid, enneolematu hävitus- ja tapatöö vanal mandril lõppes, kuid paljud rahvad Kesk- ja Ida-Euroopas ei saanud jätkuvalt vabadust nautida. Nad kannatasid Nõukogude Liidu repressioonide ja peale surutud kommunistlike režiimide all. Balti riigid langesid 1944. aastal juba teist korda nn “vabastajate” okupatsiooni alla.

Eesti on üks enim kannatanud riike Teise maailmasõja tagajärjel, kui me arvestame okupatsiooni tervikuna 1940. aastast 1991. aastani. Meie inimkaotused olid tohutu suured. Pea ükski pere ei jäänud puutumata. Sõja ajal langesid või jäid kadunuks paljud eestlased ja paljud teiste rahvuste esindajad. NKVD, Punaarmee või SS, tabasid süütuid inimesi maal ja merel, pimedates keldrites, metsas, rannas ja uputatud laevadel. Lisaks, Eesti jäi ilma kümnetest tuhandetest sõjapagulastest, massiküüditamiste ohvritest ja tapetud vabadusvõitlejatest.

1. jaanuaril 1945. aastal elas Eesti praegustes piirides 200 tuhat inimest vähem, kui enne okupatsiooni algust 1940. aastal. Eesti kaotas kümne aasta jooksul peale Teise maailmasõja algust – koos küüditamiste ja teiste ohvritega – pea veerandi kogu oma elanikkonnast.

Lääne-Euroopa tõusis sõja järel nagu fööniks tuhande USA majanduslik toetus, kuid eelkõige muidugi nende endi pingutused ning Euroopa Liidu eelkäija, NATO loomine tõid Lääne-Euroopale pikaajalise rahu ja heaolu. Külma sõda peatas hävitava totalitaarse ideoloogia leviku läände. Eesti rahvas pidi aga oma Valget Laeva ootama pool sajandit kuni uus võimaluste aken avanes. Siis tõusime ka meie nagu fööniks tuhande, kui me võrdleme seda, milline oli olukord Eestis 30 aastat tagasi ja milline on ta nüüd.

Teine maailmasõda, kuid eeskätt sellele eelnenud ja järgnenud perioodid andsid Eestile väga selgeid õppetunde. Esiteks, geopoliitiline asend teeb Eesti iseseisvuse mõeldamatuks ilma demokraatlike liitlasteta, kellel on majanduslik ja sõjaline jõud. Euroopa Liidu ja NATO liikmelisus ei ole meie jaoks üksnes paratamatu julgeolekupoliitiline valik. Me oleme eurooplased – see on meie ajalooline ja kultuuriline identiteet – mistõttu me kuulume loomulikult Euroopasse.

Teiseks, me peame hoidma kätt idanaabri pulsil, mis tähendab Venemaa arengu igakülgset ja pidevat jälgimist ja mõistmist, sest sõjalised ja nõndanimetatud hübriidohud ei ole kadunud ka pandeemia tingimustes ja ei kao ka peale seda, määramata ajaks. Eesti iseseisvus on väga kallis ning tuhanded eestimaalased on selle eest oma elu või tervise andnud. Ma tänan veterane, kes on võidelnud Eesti iseseisvuse eest Eesti pinnal. Tänan ka neid, kes on võidelnud ja võitlevad Eesti julgeoleku eest käimasolevates rahvusvahelistes sõjalistes operatsioonides. Langetan pea langenute mälestuseks. Me kaitseme Eestit igal juhul.

Ja lõpuks. Eesti ja teised NATO liitlased annavad endast parima, et Venemaad heidutada ja uut sõda vältida. Aga konflikt ei pruugi puhkeda ka Läänemere piirkonnas, vaid tuhandete kilomeetrite kaugusel, mistõttu teeb Eesti koostööd oma liitlastega ka Lähis-Idas ja Aafrikas.

Lugupeetud kuulajad!

Teise maailmasõja lõpu tähistamine toore sõjalise jõu demonstratsiooniga ei ole mõeldav läänelikus väärtusruumis. Meile pole samuti vastuvõetav sõjaga seotud ajalooliste faktide maha vaikimine, moonutamine või lausa ümberpööramine. Ei, Suurbritannia ja Prantsusmaa ei olnud Teise maailmasõja sepiitsejad, Poola ei olnud selle sõja algataja. Ajaloolane Juri Dmitrjev avastas Stalini režiimi poolt mõrvatud tuhandete inimeste massihaua Sandarmohis – Karjala Vabariigis – ning tõi selle avalikkuse ette, nüüd ta istub “kurjategijana” vanglas. Kreml on asunud selles, oma tavapärasest taktikast jälgides süüdistama hoopis Soomet. See on täiesti lubamatu.

8. mai on eurooplaste ja põhja-ameeriklaste jaoks Teise maailmasõja tõttu oma elu ja tervise kaotanud inimeste mälestamise päev. See on ka Euroopa päev ning tuleb mees pidada, et Euroopa Liidu ja selle eelkäijate loomise peamine põhjus oli rahu kindlustamine igakülgse koostöö, solidaarsuse ja sõbralike suhete abil.

Ma tänan teid!

76 aastat Sinimägede lahingutest

24.07. – 05.08.1944 toimusid Sinimägede ruumis Eesti ajaloo kõige raskemad ja ohvriterohkemad kaitselahingud, kus N. Liidu 2. Löögiarmee ja 8. armee vastu seisid Euroopa vabatahtlike ja Eesti üksused koos III Germaani soomuskorpusega kindralleitnant Felix Steineri juhtimisel. Õhust toetasid Sinimägede kaitsjaid 11. Öölahingulennugrupi lendurid, takistades pealetungijatel oma räsitud ridu korrastada. Nõukogude diviisid jooksid verest tühjaks, kuid edu ei saavutanud, ka kaitsjate kaotused olid rängad. Sinimägede rinnet Punaarmeel läbi murda ei õnnestunud ning nad suunasid rünnaku Peipsi tagant ringi Tartu peale.

Sinimägede lahingut on võrreldud Verduni lahinguga. Verduni lahing toimus pikema aja jooksul ning kaotused päevas olid märksa väiksemad. Mõningatel andmetel võib nõukogulaste kaotusi Narva ruumis ja Sinimägedel võrrelda Soome Talvesõja kaotustega (kusagil 150-200 tuhande mehega), Sinimägede kaitsjate kaotused ulatusid kusagil 10 tuhandeni (neist eestlasi umbes 2500).

1944. aasta kaitselahingutes võitlesid mehed põhiseadusliku peaministri presidendi ülesannetes Jüri Uluotsa kutsel, et ära hoida Eesti uuesti okupeerimist N. Liidu poolt, kuna rahval oli veel selgesti meeles 1940-1941. aasta arreteerimised, küüditamine ja mõrvad.

Eesti taasiseseisvumisest alates on Sinimägede lahinguid meenutatud ning vaba Eesti eest langeduid mälestatud juulikuu viimasel laupäeval.

Sellel aastal Sinimägedes traditsioonilist mälestusteenistust ei toimunud seoses koroonakriisiga, kuna paljud veteranid, kes Sinimägede lahingus langenuid mälestamas on käinud kuuluvad vanuse poolest riskirühma.

Politseis oli üritus registreeritud ning 2+2 reegli järgimisel võisid inimesed Sinimägede mälestussammastele tulla pärgi asetama, korraks seisatada mälestushetkeks ning soovi korral minna edasi muuseumisse loengule ja filmi “Sinimäed” vaatamisele.

Peale selle on Eesti Vabadusvõitlejate Liit kutsunud üles maakondades 25. juulil kell 12.00 asetama pärgi Vabadussõja sammastele ja II maailmasõjas Eesti iseseisvuse eest langenute mälestussammastele. Tallinnas toimub pärgade asetamine Maarjamäel, Eesti 1944. aasta kaitselahingutes osalenud väeosade mälestustahvlitele.

Tiit Pöder

EVL juhatuse esimees

MEENUTUSI AJALOOST

SIDEPATALJONI VASTUHAKK

Raua tänava lahing Tallinnas

21. juunil 1940

Ainuke teadaolev relvastatud kokkupõrge Eesti okupeerimise ja riigipöörde ajal toimus Tallinnas Raua tänaval asuvas koolimajas Eesti sõjaväe Sidepataljoni ja relvastatud riigipööraste salkade vahel suvel 80 aastat tagasi.

17.juunil 1940 okupeerisid Punaarmee väeosad täielikult Eesti Vabariigi ja 21.juunil järgnes „tööraha revolutsiooni“ lavastamine Tallinnas. Sel päeval nõudsid Punaarmee üksuste ja soomusmasinate kaitse all tegutsevad mässajad mitmetelt eesti väeosadelt relvade äraandmist. Tallinn oli Punaarmee poolt alates 17. juunist sisuliselt okupeeritud ja Eesti riigi organite ja jõustruktuuride olemasolu, turvalisus ja tegevus sõltus täielikult oma suure „liitlase“ NSV Liidu eriesindaja Andrei Ždanovi ja Punaarmee üksuste suvast.

Kometimängu stsenaariumi kohaselt tuli vastloodud kommunistide paramilitaarsete salkadele (esialgu nn „Töölisomakaitse“, seejärel ametlikult alates 5. juulist „Rahva Omakaitse“) relvi hankida. Relvad võeti Punaarmee üksuste toetusel ära politseilt ja Tallinnas paiknevatest Eesti sõjaväe osadelt. Igal juhul puuduvad andmed, et relvi oleks saadud Punaarmee käest.

Eesti sõjaväe osadel oli Sõjavägede ülemjuhataja kindral Laidoneri käsk mitte astuda konflikti Punaarmeelega, hoiduda provokatsioonidest ja nende nõudmisel relvad loovutada. Segadust tekitas asjaolu, et vastavalt NSV Liidu nõudmistele 17. juunil allkirjastatud nn Narva diktaadis ei tohtinud olla eraisikute käes relvi ja neile ei tohtinud relvi loovutada.

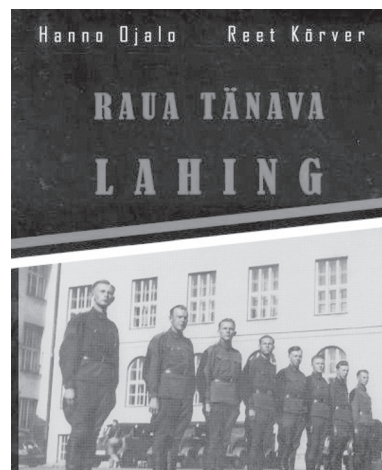
Teiste väeosade seas langes rünnaku ohvriks ka Tallinna 21. algkoolis Raua tänaval paiknev Sidepataljon. Väeosa oli sinna suure kiiruga sunnitud kolima 17.juunil, kui sissetungivad Punaarmee üksused olid Eesti väeosad välja ajanud nende kasarmutest ja muudest asukohtadest ning seetõttu olid kasutusel mitmed ajutised ulualused.

1940.aasta suvel toimunud riigipöörde ajal jäigi ainsaks relvastatud kokkupõrkeks Tallinnas toimunud tulevahetus, mis on saanud nime Raua tänava lahing või Sidepataljoni lahing. Sündmus ise toimus Raua tänaval asuvas koolimajas, mis tänapäeval kannab nime Tallinna 21. Kool, milles on omal ajal 11 aasta õppinud ka käesoleva artikli autor.

Vastavalt Sidepataljoni ülema major Otto Karelli 19. juunil allkirjastatud käskkirjale nr 74 olid saatuslikul reedel 21. juunil pataljoni korrapidajaks lipnik Artur Feldmann (kes reservohvitserina kordusõppustel viibis), korrapidaja allohvitseriks nooremseersant J. Laine ja valverühmaks 3. sidekompanii.

Kuna 20. juunil oli insulti surnud Sidepataljoni relvur-ohvitser major Rudolf Veidebach, osales suur osa ohvitseride 21. juunil tema matustel.

21. juuni õhtul kell 19.30 paiku saabus veoautol koolimaja juurde nn „töölisomakaitse“ salk ja püüdis hoonesse tungida. Tunnimeestele ja korrapidaja-allohvitserile seletasid punased, et nad olevat

tööraha esindajad. Nõuti relvade loovutamist ja korrapidamise üleandmist. Sissetungijad olid joonud, ilma kindla juhita, kokku erinevatel hinnangutel 10-30 meest. Relvastatud olid nad püsside ja püstolitega, kandsid nürust riietust ja punaseid käelinte.

Pataljoni ülem kolonelleitnant Karell ei olnud sel ajal kohal, üksust juhtis kohapeal algul kapten Alt, hiljem major Vingisaar.

Kui Sidepataljon keeldus eraisikutele relvi loovutamast, taganesid „töölisomakaitstjad“ oma auto juurde ja kutsusid abiväge. Umbes poole tunni pärast saabuski kohale üks Punaarmee soomuk ja nüüd korraldati endist nõuet juba okupatsiooniar mee esindajate toel.

Relvad anti ära, kuna oli käsk mitte astuda konflikti Nõukogude Liidu sõjaväe esindajatega. Kui palju relvi (peale püsside ka kaks kuulipildujat) ja laskemoona täpselt ära viidi, ei ole teada, kuna midagi kiirustamise tõttu üles ei kirjutatud. Hambaid kokku surudes olid sidepataljonlased sunnitud oma relvad loovutama, kuid seejuures püüti osa relvi ka kõrvale toimetada ning peita. See õnnestuski ja ehkki osa neist leiti, jäi neid siiski ka sõduritele kätte.

Sissetungijad otsisid läbi enamuse koolimaja ruumidest ja viisid lisaks relvadele ja laskemoonale ära ka muud vara, sealhulgas sõdurite isiklikke esemeid – kelli, habemenuge jms. Sidepataljonlaste protestidele vastati ähvardustega rahulolematud seina äärde panna ja maha lasta.

Seejärel jätsid punased igaks juhaks kohale 6-8-mehelise relvastatud valvemeeskonna ja lahkusid koos Punaarmee soomukiga, laadides relvastuse pataljonilt äravõetud veoautole.

Üsna varsti (tõenäoliselt kell 22, kui sellest teatati raadios) saadi kuidagimoodi teade, et uus Vabariigi Valitsus (Johannes Varese nukuvalitsus) on ametisse astunud ja sellepärast jõudsid punased isekeskis arusaamisele, et nende kohalviibimine on vist üleliigne. Igal juhul moodustasid nad väikese delegatsiooni, kes saadeti Sidepataljonilt võetud autol Toompeale asja uurima.

Tagasi tulnud esindajad tõidki teate, et uus valitsus on tõesti ametisse määratud, relvad antakse sõjaväele tagasi ja nemad võivad lahkuda.

Vahepeal leidsid sõdurid kooliõuest muu sinna ladustatud vara hulgast kolimisel väeosast kaasa toodud mobilisatsioonivaru relvad, mida punased eelneva läbiotsimise ajal ei olnud avastanud. Need olid pakitud rohelistesse plekiga kinni löödud kastidesse, igas kastis hoolikalt tavoti sisse määratud 7-8 vintpüssi.

Sõdurid murdsid kastid lahti ja jagasid püssid kiiresti laiali. Sealsamas seisid ka tsiingitud kastid laskemoonaga. Mehed toppisid taskud padruneid täis ning puhastasid püssid voodilinadest tõmmatud lappidega tavotist puhtaks.

Sidepataljoni mehed panid nüüd ise välja vahipostid nii koolihoone juurde, samuti koolimaja õuele paigutatud varustuse juurde. Kuigi 21. – 22. juuni öö on üks valgemaid (päike loojub alles kell 22.43), hakkas juba hämarduma. Pingelises olukorras oldi valmis edasisteks sündmusteks.

Kella 23 või 23.30 paiku läks 10-meheline (teistel andmetel oli punaseid 15-20) töölisomakaitse salk sidepataljoni, et seal asuvat valvetoimkonda vahetada. Vahetus olevat olnud saadetud Toompealt. Tõenäoliselt ei olnud punased „revolutsioonilise“ segaduse tõttu teadlikud oma seltsimeeste (eelmise valvemeeskonna) lahkumisest. Võimalik, et eelmine „tööliskorrapidajate toimkond“ ei teatanud „staapi“ oma lahkumisest või jäeti sealt teade lihtsalt edastamata.

Uus grupp oli väga sõjakas ning nõudis ägedalt sisselaskmist. Sõdurid neid sisse ei lasknud, kuid olid valmis selgitama asjaolusid „töölisomakaitstjate“ esindajatega.

Kaks meest tulidki sisse, neilt nõuti volitust. Seda neil polnud, siis lepiti kokku, et tuleb Toompealt järele pärida.

Väljas olev jõuk aga muutus läbirääkimiste ajal ärevaks ja kannatamatuks. Kostus hüüdeid: „Kuradite! Vaja tina!“ Üks mees tahtis veel sisse tungida, kuid uksele seisev vahisõdur reamees Johannes Mandre takistas seda. Siis karjus keegi töölisomakaitstjatest „Seltsimehed, avage tuli!“ Kõlas lask, sõdur sai tabamuse kõhtu või rinda, tegi veel paar sammu ja suri.

Teine tunnimees kapral Endel Horn avas vastutule ja sai oma sõnul pihta kahele ründajale. Seepeale taganes ta koolimaja ruumidesse ja algas impulsiivne, ilma käskluseta tulistamine koolimaja akendest.

Paul Väli:

„Õõ hakul sõitis koolimaja juurde auto, kust väljunud RO mehed tahtsid kohe koolimajja tormata. Uksel oli aga vahipostil parajasti minu jao kõige pikem mees Mandre. See muidugi hüüdis „seis”, ja kui mehed ikka edasi tormasid, tõmbus ise koolimaja koridori ja karjus – „seis, lasen”. Üks sissetungija oli aga koolimaja ukseni jõudnud ja tulistas tunnimees Mandret revolvrast lühikese maa pealt. Mandre kukkus kahe ukse vahele. Tema asemele tormas uus tunnimees, kes sulges ukse ja asus ise langenud mehe asemele koolimaja kaitsma. Kohe jooksid kohale ka korrapidajaohvitser ja vahtkonnauilem, kes andsid üldise lahinghäire ja käskisid sisse võtta ringkaitse. Nii läkski vastastikuseks tulistamiseks, mis võrdlemisi valge öö tõttu kestis pea hommikuni. Alles siis, kui sõitis kohale Punaarmee soomusauto suurtükiga, asuti pidama läbirääkimisi RO meestega. Sellele järgnes uus pataljoni relvituks tegemine, üleüldine läbiotsimine ja koolimaja rüüstamine, seejärgi aga pataljoni isikkoosseisu koolimaja esisele platsile väljatoomine RO meeste kuulipildujatorude alla.“

Ühtedel andmetel püüdsid Sidepataljoni ohvitserid ja allohvitserid tulistamist lõpetada, kuid see nõudis aega, sest sõdurid paiknesid laiali erinevates ruumides ja erinevatel korrustel. Teistel andmetel nad ei sekkunud üldse. Võimalik, et esimene versioon lasti liikvele ohvitseride elu päästmiseks, sest punased otsisid energiliselt isikut või isikuid, kes andsid käsu tule avamiseks.

Ründajad varjusid vastasmajade hoovidesse ja trepikodadesse ning jätkasid tulistamist.

Kui tulevahetus lõpuks katkes, märkasid sidepataljoni lased koolimaja ees kaht maas lamavat haavatut. Need toimetati hoonesse sisse, seoti haavad ja viidi sõjaväeautoga Sõjaväe keskhaiglasse.

Kui esimene kallaletung Raua tänava poolt luhtus, alarmeeriti teisi „töölisomakaitse“ salku, kes püüdsid rünnata kooli ka Aspe tänavat mööda üle politseiplatsi. Sealtpoolt liikus tulistades edasi mitu jõuku. Tundus siiski, et kohapeal mässulistel mingit üldjuhti ei olnud. Edasiliikumisel kasutasid mässulised püssitule eest varjumiseks ära Sidepataljoni varustust, mis oli ladustatud kooliõuele.

Hiljem toimetati autoga haiglasse ka haavatud sõdurid. Mõlemat autot tulistati selja tagant punaste poolt, kes tungisid koolimaja peale teiselt poolt, st Aspe tänava poolt üle politseiplatsi, ja just siis sai surmavalt haavata allohvitser Aleksei Männikus.

Tulevahetuse lõpetasid kohale saabunud Punaarmee soomukid, kes avasid koolimaja pihta tule kuulipildujatest. Erinevatel andmetel oli neid 2-3, mõnedel andmetel isegi 6. Viimane arv esineb mälestustes kõige sagedamini. Suure tõenäosusega olid need BA-10 tüüpi masinad, mis olid lisaks kuulipildujatele relvastatud ka 45 mm kahuriga. Kahureid nad õnneks käiku ei lasknud.

Pataljoni ülem Otto Karell, kes elas üsna koolimaja lähedal, helistas Sõjavägede staapi ja teavitas puhkenud tulevahetusest. Ühtlasi nõudis ta, et staap võtaks midagi ette punaste rünnaku lõpetamiseks. Kuna katsed võtta ühendust Tallinnas asuvate NSV Liidu okupatsioonivägede juhtkonnaga jäid tulemusteta, saadeti nüüd konflikti lahendamaks uue nukuvalitsuse sõjaminister kindral Tõnis Rotberg, kes staabihoones viibis.

Rotberg torises küll midagi selle kohta, et tagalamehed peavad rindele minema, kuid asus siiski autoga teele. Koolimaja lähistel võtsid kas punaarmeelased või „töölisomakaitse” uue sõjaministri vaenulikult vastu ja sundisid teda loovutama oma püstoli. Rotberg suutis neile siiski selgeks teha, kes ta on ja millise ülesandega saadetud.

Võimalik, et soomukid ja vastne sõjaminister saabusid sündmuspaigale üheaegselt. Igal juhul seostatakse lahingu lõppu Punaarmee luurepataljoni ähvardusega avad suurtükitali koolimaja pihta ja kindral Rotbergi vahendustegevusega.

Edasi veenis kindral Sidepataljoni tulevahetust lõpetama ja alistuma. Konflikt lõppeski sellega, et sidepataljoni lased panid relvad maha ja väljusid ülestõstetud kätega hoonest.

Seejärel tungisid piirajad uuesti koolimajja ja korjasid kokku kõik relvad. Seekord korraldasid „töölisomakaitsjad“ hoone põhjaliku läbiotsimise ja rüüstamise.

Nii läks „ülevõtmise“ ajal läks kaduma sõdurite isiklikku vara (mille punased ilmselt õigustatult „sõjasaagiks“ kaasa võtsid), lisaks viidi ära sõdurite poe ja ohvitseride einelaua varad, tühjendati köök ja riideladu, samuti hulgaliselt muud varustust, mis rüüstajatele meeltemööda oli ja kaasa võtta andis.

Punaarmee komandörid jagasid eesti sõjamehed kahte gruppi: eraldi reamehed ja ohvitserid-allohvitserid. Seejärel üritati asjatult selgitada, kes andis käsu tule avamiseks. Eesmärk jäi saavutamata, sest tõenäoliselt avasid sidepataljonlased vastutule omal algatusel peale reamees Mandre tapmist. Kumbki pool süüdistas tule avamises vastaspoolt.

Kuna käsk oli punaarmeeleste pihta tuld mitte avada, siis kinnitasid sõdurid, et neid ka ei tulistatud. Tulevahetus käis vaid relvastatud eraisikutega, kes neile kallale olid tunginud.

Mälestuste kohaselt oli olukord peale alistumist väga dramaatiline. Punakomandörid ja kohalikud punased olevat nõudnud vastuhaku osalistest sõjaväelastest iga viienda või kümnenda tapmist, kuid läinud omavahel vaidlema. Teistel andmetel päästnud sidepataljonlased kohalike elanike sekkumine.

Lõpuks jäeti sõjamehed esialgu „töölisomakaitsjate“ relvastatud valve alla ja hommikul anti Sidepataljonile käsk kolida üle Gustav Adolphi gümnaasiumisse.

Lahtiseks on jäänud küsimus, kui palju Sidepataljoni isikkoosseisust tegelikult lahingu ajal koolihoones viibis. Täpset vastust on võimatu anda, aga hinnanguliselt võis mehi olla 100-150. Samuti on selgusetu, kui palju oli ründajaid – võimalik, et samapalju.

Selgusetuks on ka jäänud, kes Sidepataljoni ohvitseridest lahingu ajal koolimajas olid. Mälestustes on mainitud kapten Kustav Maripuud ja eriti nooremleitnant Erich Priskarit. Võimalik, et ohvitseride hulka on arvatud ka kordusõppustel viibivad reservlipnikud.

Sõjaväelasi sai lahingus surma kaks – reamees Johannes Mandre vahipostil olles ja seersant Aleksei Männikus autoga haavatuid ära viies. Männikus sai selja tagant lastud kuulist surmavalt haavata ja suri järgmisel päeval haiglas. Haavata sai tõenäoliselt veel kaks sõdurit, kahjuks ei ole nende nimed meile teada.

Küll aga on teada „töölisomakaitsjate“ kaotused: üks lurjus sai surma ja neli haavata. Lahkamise tulemusena selgus, et surmasaanud meest tabas selja tagant lastud kuul – seega võisid relvakäsitsemises vilumatud „seltsimehed“ kogemata ta ise tulevahetuse käigus tappa. Punaarmee kaotuste kohta andmed puuduvad – tõenäoliselt neid ei olnudki.

Kui veel vaadelda põhjust, miks relvastatud konflikt koolimajas üldse puhkes, siis ülalpool oli mainitud ühe variandina võimalikku segadust „töölikorrapidajate toimkonna“ vahetamisel.

Teiseks põhjuseks võis olla hoogsattunud mässumeeste soov röövida Sidepataljonilt täiendavat vara. Seejuures ei ole vaja seda mõista, kui sõdurite isiklike asjade riisumist. Pataljonil oli veel hulgaliselt väärtusi, sealhulgas näiteks ka autosid ja raadiobusse, mis punastele kindlasti ahvatluseks olid.

Kolmas põhjus võis olla väljaimbunud info, et Sidepataljon on uuesti relvastunud ja seetõttu tuli sõjamehed uuesti relvitustada.

MEENUTUSI AJALOOST

LÜHIKE ÜLEVAADE ÖÖLAHINGULENNU- ÜKSUSTE LOOMISEST JA ARENGULOOST II MAAILMASÕJA AJAL NÕUKOGUDE JA SAKSA ÕHUJÕUDUDES IDARINDEL AASTATEL 1941–1944

ALUSTASID VENELASED

Kui 22. juunil 1941. aastal algas sõda Nõukogude Liidu ja Saksamaa vahel, pommitas saksa lennukivägi juba varastel hommikutundidel rohkem kui kuutkümmet vene lennuvälja, millistel paiknes umbes 70% kogu NSVL läänepiirile koondatud lennukiväe koosseisust. Mõningate päevade jooksul hävitati maapeal ja õhus üle 4000 Punaarmee käsutuses olnud lennuki. Oktoobriks tõusid nõukogude lennukiväe kaotused 5300 lennukini. Et kohe sõja alguses algas ka Nõukogude Liidu tööstuse ümberpaiknemine Uuralitesse, siis ei suutnud lennukitööstus kaotusi asendada. See sundis Nõukogude Liitu, et mitte kaotada kogu ofensiivi õhus, võtma kasutusele kõiki lennukiteid, mis neil iganes olemas olid. 1941. aasta lõpul otsustati kogu olemasolev Nõukogude Liidu lennukipark (lennukoolidest, aeroklubidest ja tsiviilõhulaevastikust) rindeteenistusse mobiliseerida. Valdavalt oli siin tegemist vananenud lennukitüüpidega. Vananenud lennukitüüpide kasutuselevõtt sundis aga muutma taktikat, sest päeva ajal, oludes, kus sakslased valitsesid õhuruumi, selliste lennukitega rindel lennata oleks tähendanud tohutuid kaotusi. Seetõttu said nüüd valdavaks öiste pommitajate üksused.

Uurimistöö [1] andmetel hakati kergete öiste pommitajate polkusi Nõukogude lennukiväes moodustama 1941. aasta oktoobrist alates. Need polgud olid varustatud lennukitega U-2 (hiljem ümber nimetatud Po-2-ks), R-5 ja R-Z. Planeeritud oli moodustada 71 U-2–tedega ja 32 R-5 ja R-Z-idega lendavat öiste pommitajate polku. 1. detsembril omas Punalennukivägi 2500 rindelennukit, millistest 43% olid vanematüübilised.

Kuni veebruarini 1942 moodustati 119 kerget öiste pommitajate polku, milliste poolt aasta lõpuks allaheidetud pommide kogus ületas rohkem kui kaks korda kogu ülejäänud pommitusüksuste poolt allaheidetud pommide koguse [1]. 1942. aasta juunis saabus rindeteenistusse koguni üks U-2-tedega varustatud naislendurite polk (88. öiste pommitajate polk) [2], mis hiljem ümber nimetati 46-ndaks kaardiväe öiste pommitajate polguks.

Polk formeeriti veebruari alguses kahe lennusalga suuruses, kummaski 10 lennukit U-2, hiljem formeeriti ka kolmas lennusalga ja täiendussalg). Esimesed ööpommitajate poolt sooritatud lahingulennud U-2-tedega toimusid juba 1941. aasta septembris. Esialgu tehti luurelende, kuid juba oktoobris, kui lahingud toimusid Moskva all, hakati ka väikesi kildpomme alla heitma. Lennati rindelähedastelt välilennuväljadelt. Lühikese lennuaja tõttu õnnestus meeskondadel öö jooksul kuni 6 lahingulendu sooritada. Et öiste pommitajate polkudes kasutusel olnud lennukid pimelennuks vajalike raadionavigatsiooniseadmetega varustatud ei olnud, siis toimusid lennud ainult tingimustes, kus visuaalne orienteerumine oli võimalik – selgetel, eriti kuuvalgetel öödel, kõrgustel 400- 1000 m, kusjuures lennud

ulatusid kuni umbes 30 km kaugusele saksa tagalasse. Rünitati igasuguseid sihtmärke, kasutades kuni 70-kg kildpomme. Ka spetsiaalseid pommisihtimisseadmeid neil lennukitel ei olnud ja pommiheitmine toimus n.-ö. silmamõõdu järgi, kogemuslikult. Vajadusel kasutati sihtmärkide valgustamist valgustuspommidega. Lisaks sellele heitsid lennukite tagaistmes olnud vaatljad alla veel väikesi süütepomme või isegi käsigranaate. Tavaliselt sooritati rünnak drosseldatud mootoriga, lauglennus, et mootori müra lennukit enneaegselt ei reedaks. Sõja jooksul öiste pommitajate hulk tunduvat tõsis ja näiteks 1944. aasta märtsis moodustasid kerged öised pommitajad kogu Nõukogude Liidu rindel kasutusel olnud umbes 4500 pommituslennukist hinnanguliselt umbes 1800 tk. (~ 40%), sh. lennukid U-2 1624 tk Nõukogude lennuväe polk vastas oma koosseisult saksa lennugrupile. 6 (~ 36%) [1].

Öiseid pommitajaid kasutati ka muude ülesannete täitmisel, näiteks partisanidega sidepidamisel ja partisaaniüksuste varustamisel. Kogemuste suurenemisega muutusid mõnevõrra ka ülesanded. Nii lennati mõnikord isegi koondistena, et maavägede operatsioone toetada. Näiteks sooritasid U-2-odega varustatud öiste pommitajate üksused aprillis 1945 Valgevene rinde Oder-Neisse operatsiooni ettevalmistamise käigus 3 ööga umbes 1400 lahingulendu saksa suurtükiväe ja miinipildujaposiitsioonide, kaitsekraavide ja varustusliinide vastu, et sakslaste vastupanuvõimet nõrgestada. Intensiivistus ka partisanide toetamine õhust, eriti “Heeresgruppe Mitte” piirkonnas. Märkimist väärib, et ka Stalingradi kotis suutis nõukogude kergete öiste pommitajate tegevus saksa varustuslennukite tegevust tugevasti takistada. Siin moodustas U-2-ede poolt lennatud lahingulendude arv 47% kogu nõukogude lennuväe poolt sooritatud pommituslendude arvust. Sakslaste kaitsevõime öiste pommitajate vastu oli piiratud, sest õhutõrje suurtükiväge igale poole lihtsalt ei jätkunud. Samuti puudus sakslasel idarindel kuni 1943. aasta juunini organiseeritud öiste jahilennukite tegevus. Põhiliselt lennati üksuste initsiatiivil oma lennuväljade kaitseks, kuid erilist edu öiste pommitajate vastu ei saavutatud. Üldiselt olid nõukogude kergete öiste pommitajate poolt tekitatud otsesed materiaalsed kahjustused küll väikesed, kuid suutsid siiski tugevasti segada saksa lennuväljade tegevust. Alahinnata ei saa ka nende tegevuse psühholoogilist efekti saksa väeosadele, kelle kohal nõukogude lennukid, kes igat võimalikku sihtmärki pommitasid, igal öösel “kõlkusid” ja kaitsetuse tunnet tekitasid, mis paratamatult mõjus mingil määral sakslaste võitlusmoraalile.

Siinkohal tuleb märkida, et Nõukogude Liidu poolel võitlesid ka Läti ja Eestiga seotud öiste pommitajate üksused. Nimelt moodustati Läti sõjaväe baasil formeeritud 24. Territoriaalse Laskurkorpuse juurde ka üks lätlastest koosnev lennusalik, mis oli varustatud lennukitega Stampe SV-5. Erinevalt eesti lenduritest, kes teenisid samasuguses, 22. Territoriaalse Laskurkorpuse juurde loodud üksikus lennusalgas ja mõned päevad pärast sõja puhkemist metsa põgenesid ning metsavendadeks hakkasid, osales läti lennusalik sõja esimestel päevadel ka võitluses sakslaste vastu. 2. juulil 1941.a. evakueeriti lennusalik Nõukogude Liitu. Algul viis tee Rževi, sealt edasi aga Moskvasse. Sõidul Moskvasse rün-

Kõige enam kasutatavaks lennukitüübiks nõukogude kergete öiste pommitajate üksustes oli U-2

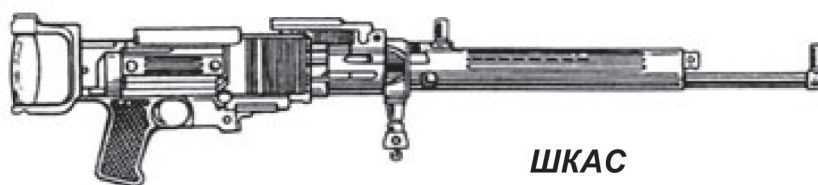

U-2 kõrval leidsid öiste pommitajatena kasutamist ka lennukid R-5 (pildil) ja R-Z

dasid rongi saksa lennukid ja lennuüksus kandis ka mõningaid kaotusi. 1943. aasta aprillis formeeriti Nõukogude Liidus lätlastest koosnev öiste pommitajate salk, mis varustati U-2-odega ja hakkas seejärel öölahingulende sooritama. Üksus likvideeriti 1946. aasta juunis. Lennueskadrill "Tasuja", ametliku nimetusega Tasuja-nimeline 87. üksik öine pommituseskadrill moodustati 1944. aasta suvel Tšuvassias ja varustati Nõukogude Liidu tagalas ja Eesti Laskurkorpuses viibinud eestlastelt korjatud rahade eest ehitatud lennukitega U-2. Kokku saadi 15 lennukit. Lendavkoosseisus algul eestlasi ei olnud [3, 4, 5].

Üksus saabus 1944. aasta juuli keskel rindele ja anti Eesti Laskurkorpuse käsutusse (eskadrill jäi siiski õhuarmee alluvusse). Tegutses algul Narva rindelõigus ja baseerus pärast Narva vallutamist venelaste poolt peamiselt Olgino lennuväljal. Mõned päevad pärast Tallinna vallutamist kolis eskadrill üle Tallinna, kus temaga liitus ka eskadrilli suunatud, üksuse esimene eestlasest lendur vanemleitnant Hugo Abram. Edasi, kuni 1944. aasta novembri lõpuni, osales eskadrill sõjategevuses Eesti saarte vallutamisel. 1945. aasta veebruari lõpul saadeti eskadrill "Tasuja" Kuramaale. Sinna saabuti märtsi algul ja osaleti sõjategevuses kuni sõja lõpuni. 1945. aasta juunis saabus eskadrill tagasi Tallinna. Pärast sõja lõppu teenis eskadrillis peale H. Abrami veel mitmeid eesti lendureid, kes sõja ajal olid tegutsenud Nõukogude Liidu tagalas olnud lennukoolides lennuõpetajatena. Nendeks olid kaptenid Artur Heinlaid ja Alfred Nõmmik ning vanemleitnant Arseni Palu. Eskadrill saadeti laiali 1946. aasta suvel [4, 5]. 7 Kõige enam kasutatavaks lennukitüübiks nõukogude kergete öiste pommitajate üksustes oli U-2 U-2 kõrval leidsid öiste pommitajatena kasutamist ka lennukid R-5 (pildil) ja R-Z Mõningaid tehnilisi andmeid nõukogude öölahingulennuüksustes kasutatud lennukite kohta: U-2 -- Konstrueeriti 1927.a. õppelennukiks. Maks. kiirus 146 km/h, reisiikiirus 100-130 km/h. Tagaistmes üks liikuv kuulipilduja ŠKAS, maksimaalne kaasavõetav pommilast kuni 250 kg. R-5 -- Konstrueeriti 1928.a. luure- ja kergete pommituslennukiks. Maks. kiirus 244 km/h, relvastus kolm 7,62 mm kuulipildujat, neist kaks kohtkindlat, sünkroniseeritud ja üks liikuv tagumises istmes turellil. Maksimaalne pommilast kuni 400 kg. Pisut ka lennukite relvastusest. Põhiliseks pardakuulipildujaks Nõukogude Liidu kergetel öistel pommitajatel oli 7,62 mm kuulipilduja ŠKAS (ШКАС), mida toodeti nii kohtkindla kui ka vaateleja (штурман) poolt käsitletava, turellile paigutatava kuulipildujana.

MIS TOIMUS SAKSLASTE POOLEL

Olukord 1942. aasta sügiseks

Saksa lennuvägi oli 1942. aasta sügiseks jõudnud analoogilisse seisusse, nagu nõukogude lennuvägi 1941. aastal oli olnud – modernseid rindelennukeid ei jätkunud. Seetõttu tuli paratamatult hakata vananenud lennukitüüpe rinde lähedal tegutsevate kergete pommitajatena kasutama. Nõukogude kergete öiste pommitajate üksused said siin eeskujuks. Ka sakslased hakkasid kogu idarindel vananenud rindelennukite ja kahepinnaliste õppelennukite baasil organiseerima nn. häirimispommitajate salkasid (Störkampfstaffel). Esialgu peeti nende lennusalkade organiseerimist ainult ajutiseks hädalahenduseks, sest loodeti, et varustamise paranemisel olukord jälle normaliseerub. Paraku ei olnud Saksa majandusorganid enam suutelised varustusküsimusi vajalikul tasemel lahendama. Lisaks sellele pidi saksa lennuvägi tegutsema mitte ainult idarindel, vaid ka Vahemereruum, Põhja-Aafrika ja teised

sõjatandrid nõudsid üha rohkem oma osa. Seetõttu pidi saksa lennuvägi igal pool tegutsema suure ülekoormuse all. Saksa tööstus ei olnud enam võimeline suuri kaotusi korvama.

Olukorrast annavad mõningase pildi järgnevad arvud: 1941. aasta detsembris moodustas saksa rindelennukite arv 5250 lennukit. 1942. aasta lõpuks oli rindelennukite arvuks vaid 5150 [1]. Lennuväe kaotused olid tunduvalt suurenenud. Näiteks 1. maist kuni 30. novembrini 1942 moodustasid igakuised kaotused umbes 1500 lennukit, nende hulgas pommitajaid ~450, hävitus-, lahingu- ja sööstpommituslennukeid kokku ~250. Kõik need olid lennukid, mida kasutati maaväe toetuseks. Saksamaa lennukitoodang moodustas 1942. aastal kokku aga ainult umbes 15 000 lennukit, millede hulgas olid lisaks lahingulennukitele ka õppe-, side- ja muud lennukid.

Kõige selle tulemuseks oli, et Saksa lennuvägi oli 1942. aasta lõpuks initsiatiivi kaotanud ja suutis ainult vastase aktsioonidele reageerida. Veelgi enam – arvestades läänest tulevat ohtu (liitlaste strateegilist Saksamaa pommitamisvõimalust ja võimalikku vägede maandumist mandril) oli Saksamaa 1942. aasta lõpuks umbes 70% oma lahingulennuväest Vahemereruumi ja läände, riigi õhukaitseks (Reichsluftverteidigung) kontsentreerinud. Veel 1942. aasta suvel oli 54% kõikidest rindelennukitest (umbes 2500 lennukit) idarindel olnud. Kõige selle tulemusel halvenes Saksa lennuväe olukord tunduvalt ja nõukogude lennuvägi suutis juba 1942. aasta juulis õige mitmetes rindelõikudes õhuvalitsemise saavutada.

Esimeste õiste pommitajate salkade moodustamine 1942. aasta sügisel

Esimeste õiste pommitajate salkade, nn. Befehls(nacht)kampfstaffel'ite moodustamist alustati 1942. aasta augustis. See toimus nähtavasti maaväegrupi Don (Heeresgruppe Don) algatusel, kelle väeosadele nõukogude õiste pommitajate tegevus oli vägagi häirivalt mõjunud. Konkreetse käsu selliste üksuste moodustamiseks andis Lennuväekomando (Luftwaffenkommando) Don komandeeriv kindral, Generaloberst Günther Korten, kes hiljem on nimetanud ennast häirimis-pommitamise idee loojaks [1].

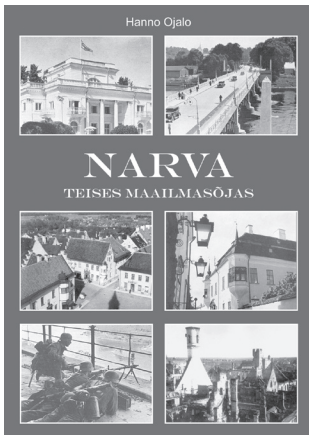
Kõik Befehlskampfstaffel'id loodi vastavalt saksa lennuväes kehtinud skeemile – ette nähtud koosseis (nn. Sollbestand) lennusalgas oli üheksa kuni kaksteist lennukit. Kasutusele võeti kõik lennuväekomando Don piirkonna käsutuses olnud väike- ja õppelennukid, mis varustati 1-10-50 kg-ste pommide heitmiseks ja õlennuks vajalike seadmetega. Lennusalkade loomise eesmärgiks oli õiste häirimislendude (Störflüge) sooritamine vastase lähitagalas ning teada olevate väeosade koondumiskohtade, staapide ning väikelinnades ja külades paiknevate väeosade pommitamine. Kõik üksused tuli moodustada võimalikult kiiresti ja ilma suuremate kulutusteta ning nad pidid sõltumata lennuväe maapealsest organisatsioonist väikestele, rinde lähitagalas paiknevatele välilennuväljadele (mis enamasti kujutasid endast lihtsalt põlde või lagedaid aasu) paigutatavad olema. Selliste iseseisvate lennusalgade eeliseks oli, et nad olid kergesti ja kiiresti ümberpaigutatavad ja nende lahinguvalmiduse saavutamine oli kiire. Seetõttu võisid nad ka kiiresti reageerida maavägede nõudmistele ning olukorra muutustele. Lennusalgad moodustati õhulaevastiku initsiatiivil n.-ö. käsu korras mittenenomenklatuursete, ajutiste üksustena, kusjuures nende isikkoosseis saadeti sinna põhiüksustest ajutiselt ja pidi pärast ajutise ülesande täitmist sinna jälle tagasi pöörduma. Kuna nii lennukid kui ka nende meeskonnad lennusalgade moodustamiseks tulid Lennuväekomando Don piirkonnast, olid esimesed lennusalgad juba mõne nädalaga formeeritud ja lahinguvalmis.

(järgneb)

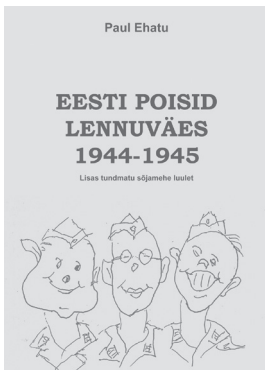
Uued raamatud

Soovi korral küsida Eevi Laula või Marek Nummu käest.

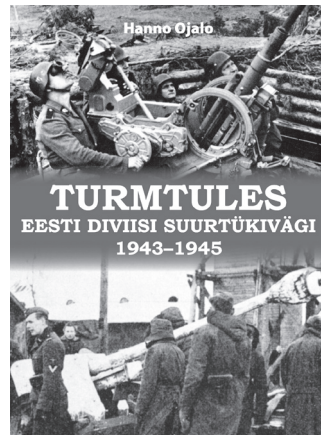
Hanno Ojalo. Narva Teises maailmasõjas 1939-1945. 200 lk.

Raamat annab ülevaate enne Teist maailmasõda kauniks barokklinnaks nimetatud vana Narva elanikest, hoonetest, jõelaevadest, ajalehtedest. Samuti Narva raskest saatusest sõjas – pommitamistest, lahingutest, küüditamistest ja evakuaatsioonist. Ning sellestki, kuidas peale sõda asuti ehitama hoopis teistsugust Narva linna.

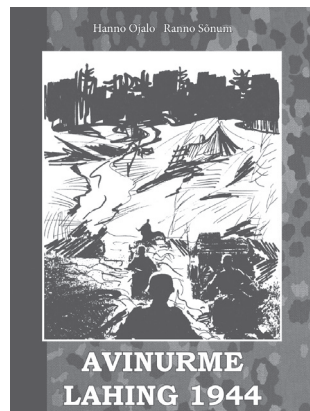
Paul Ehatu. Eesti poisid lennuväes 1944-1945. 120 lk.

Hea lugeja, see raamat on sündinud tänu juhu- sele kui sai läbivaadatud ja korrastatud Sõjaagsete Eesti Lennuväelaste Ühenduse dokumente. Nende hulgas leidis Paul Ehatu käsikiri, mis tundus huvitav ja põnev lugemismaterjal. Nii sündiski raamatu esimene osa, kahjuks vanahärra ise on juba meie hulgast lahkunud igavikumaale. Raamatu teises osas on ühe tundmatuks jäänud eesti sõjameheluuletused, mis on samuti juhuse tahtel leitud dokumentide hulgas. Raamat on pühendatud kõikidele isadele ja vanaisadele kes II maailmasõjas võitlesid lennuväes Eesti eest.

Hanno Ojalo. Turmtules. Eesti Diviisi suurtükivägi 1943-1945. 135 lk.

Raamat jutustab 20.eesti diviisi Suurtükiväerügemendist, tankitõrje- ja õhutõrjeüksustest. Nende moodustamine, isikkoosseis, osalemine lahingutes Ukrainas, Eestis, Valgevenes ja Sileesias. Lõpupeatükis antakse ülevaade Eesti Diviisi meeste edasisest saatusest kodumaal, NSV Liidus ja Läänes.

Hanno Ojalo; Ranno Sõnum. Avinurme lahing 1944. 128 lk.

20.septembril 1944 toimunud Avinurme lahing on jäänud läbi aegade suurema Porkuni lahingu, mis toimus järgmisel päeval, varju. Seetõttu püüab käesolev raamat jutustada just sellest lahingust, selles osalejatest ja langenutest võimalikult üksikasjalikult.

Kahjuks olid selles lahingus vastamisi eestlased – lõuna poolt tulnud Punaarmee vormis ja põhja poolt tulnud Wehrmachtis omas.

HINDREK PIIBER**20.01.1938–21.02.2020**

Vabadusvõitlejate ridadest lahkus jäädavalt major Hindrek Piiber

Leiname ja avaldame kaastunnet omastele.

Ärasaatmine toimus 28.veebruaril 2020 kell 12.00 Metsakalmistu kabelis

Hindrek Piiber sündis 20.jaanuaril 1938 Türil. Lõpetas 1956.aastal Türi keskkooli ja astus Tallinna Polütehnilisse instituuti. Seejärel töötas RPI Eesti Projektis aastatel 1957-1958. Siis võeti ta NSV Liidu sõjaväkke, kus teenis 3,5 aastat Berliinis. Peale sõjaväeteenistust jätkas tööd projekteerijana Eesti Projektis kuni 1964.aastani.

Aastatel 1963-1969 õppis ta ERKI õhtuses osakonnas arhitektuuri, töötas arhitektina Tsentrosojuzprojekti Tallinna filiaalis aastatel 1964-1971 ja EKE Projektis 1971-1991, olles peaarhitekti asetäitja.

H. Piiber on projekteerinud palju ühiskondlikke hooneid ja elamuid ning koostanud planeeringuid: Kohvik Kadriorg, Nõmme restoran, Pirita kaubanduskeskus, Haljala kultuurimaja jne.

Peale Eesti Vabariigi taasiseseisvumist asus H. Piiber tööle taasloodud Piirivalveametisse, töötades seal pensionieani ja paar aastat kauemgi. Ta läks erru majori auastmes, olles autastatud rohkem kui 60 ordeni ja medaliga eeskujuliku töö ning pühendumise eest.

H. Piiber oli aktiivne Kaitseliidu, eesti Vabadusvõitlejate Liidu, Eruohvitseride kogu liige. Samuti oli ta aktiivne ajakirjanduse vallas: koostas ja toimetas palju aastaid EVL-i ajalehte Vaba Sõna.

H. Piiber oli suurepärase inimene, keeruline ja vastuoluline natuur. Tema laialdased teadmised, uudishimu ja elujanu olid märkimisväärsed. Ta huvitus sügavalt ajaloost, eriti sõjaajaloost. Ta oli suurepärase muusikatundja, mängis mitmeid pille, viimase muusikainstrumentina õppis kuulmise järgi akordionit mängima, harjutades visalt ja usinalt iga päev.

Talle oli omane vahe ja satiiri kalduv huumor, armastas väga head nalja ja naeru. Ta ei sallinud rumalust, ega seda, kui eesti keelt halvasti või valesti räägiti. Ta luges palju, lisaks emakeelele soome, saksa, vene ja inglise keeles.

Hindrek Piiberile oli Jumal andnud palju – mitmekülgsest andekas mees maalits ja joonistas, tal oli hea lauluhääl, iseäranis osav oli ta sõnaseadmisel. Ta armastas ilu ja tema kunstnikusilm märkas sedagi, mis daamidil seljas oli ning kas kostüümi värvipalett on sobiv või mitte. Tema mitmekülgsus tegi temast hinnatud seltskonnahinge, tal oli armastav pere ning palju häid ustavaid sõpru.

Kuid kõige rohkem väärtustas Hindrek Piiber vaba Eestit.

Moto Eesti eest surmani sobib teda kirjeldama kõige paremini.

Kultuur ja elu nr 1/2020.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

Lahkus vabadusvõitleja, Rae valla aukodanik vanemveebel

LEMBIT SALL

20.08.1937–06.05.2020

Lembit Salli algatusel alustati 1993. aastal Raes noorkotkaste tegevusega ja sellest veel varem loodi Kaitseliidu Jüri malevkond, kus alguses oli üle 300 liikme. Salli käivitavat tegevust peetakse oluliseks, sest Jüri malevkond tegutseb kaitseliidu Jüri kompaniina edukalt siiani. Aukodaniku organiseerimisel soetati üksustele esimesed relvad ning esimene soomuk.

Malevkonna juhina oli tema õlul valla suurimates asumites ka patrullteenuse korraldamine, mille eesmärk oli tollel ajal sagedaste varguste ärahoidmine. Seda kõike tegi Sall mehaanikuna töötamise kõrvalt vabatahtlikult, nagu organiseeris vajadusel ka ehitiste objektivalvest teenitud rahast abi kaitseliitlaste paljulapselistele peredele.

Malevkonna liikmed on hinnanud kõrgelt Salli tugevat vaimu ja teotahet. Lembit Sall on saanud mitmeid tunnustusi, millest viimane oli 2014. aastal Kaitseliidu I klassi teenetemedal.

VABALE EESTILE TRUU SURMANI

MÄLESTAME 2020

Kalju Karu 15.08.1925-05.06.2020
Valdek Kulbach 06.04.1927-31.01.2020
Ando Lande 09.04.1926-26.05.2020
Heino Samel 23.01.1927-01.05.2020
Lembit Kurs 20.03.1944-05.04.2020

Elmar Vakra 30.11.1925-14.06.2020
Lembit Sall 27.08.1937-06.05.2020
Helmut Papp 02.06.1924-02.02.2020
Ants Lätti 23.12.1926-31.03.2020
Hindrek Piiber 20.01.1938-21.02.2020

IGAVENE RAHU ANNA NEILE, ISSAND, SA
JA VALGUS LÕPMATA PAISTKU NEILE

Mai

Raivo Ruus 03.05.1949
Kaido Petermann 12.05.1965
Virge Aas 01.05.1966
Vilma Jõesalu 12.05.1925
Uno Muutra 11.05.1925
Endel Roosipõld 08.05.1925
Enn Virupalu 14.05.1941
Jüri Pääsuke 03.05.1956
Janek Tammisto 01.05.1972
Uno Tallmeister 07.05.1951
Heino Vompa 27.05.1937
Lembit Laurent 10.05.1925

Juuni

Enn Peterson 10.06.1940
Heljut Kapral 19.06.1923
Heiki Magnus 16.06.1965

Mairold Agu 18.06.1924
Alar Mägi 29.06.1963
Jaak Puura 23.06.1944
Vaido Kolmer 30.06.1945
Mihkel Jaagus 14.06.1925

Juuli

Karl Kannelmäe 17.07.1957
Aleksander Kalamats 31.07.1925
Erich Lillioja 25.07.1925
Aliide Purken 25.07.1951
Armand Trei 09.07.1927
Endel Lerg 10.07.1928
Hanno Ojalo 01.07.1961
Sirje Linde 27.07.1941

August

Herbert Mets 19.08.1926
Helmut Anis 28.08.1926
Alfred Kõmmos 16.08.1925
Ilmar Lokka 06.08.1927
Mati Iila 13.08.1947
Peeter Klausen 24.08.1944
Eino Selter 14.08.1938
Hillar Luukas 10.08.1950

Infolehe toimetus: H. Ojalo - toimetaja, U. Sirp - kujundaja

Eesti Vabadusvõitlejate Liit

Address: Toompea 8, Tallinn, 10142

Kontakt: Tel. 666 04 30

e-post: vabadusvoitlus@hot.ee

http://www.evvl.ee